

1774 року. Покровський храм був виконаний в стилі ампір. В плані — це квадратна споруда розміром 21х21 м. Зовні церква нагадувала собор Різдва Богородиці, що в Козельці (проект архітекторів Григоровича-Барського та А. Квасова). У ній був дво-ярусний іконостас грецького стилю. Храм, якому вдалося вціліти в роки сталінського режиму, війни 1941—1945 років, був знесений за розчерком пера чиновника, а на його місці збудовано районний Будинок культури (нині приміщення Батуринської середньої школи). Церковний цвинтар також зазнав варварського знущання: унікальні барельєфи, надмогильні плити з епітафіями були скинуті бульдозером в сусідній розмитий весняними водами яр. На святому місці збудували водонасосу станцію. Невже «батьки» селища не знайшли кращого місця для цієї технічної споруди? Як піднялася рука у чиновників на усипальницю предків? Згадується біблейський вислів: «Час розкидати каміння — час збирати каміння»...

Володимир ЗАДКО.

ДО ІСТОРІЇ МОЛОДІЖНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОУН НА ЧЕРНІГІВЩИНІ

Повернення радянської влади на звільнені від німецьких загарбників території, означало відновлення старих методів управління та способів організації економічного життя. Це стосувалось і Чернігівської області.

Для відбудови зруйнованої промисловості необхідна була велика кількість робочих рук. Так, вже в 1944 р. на шахти Донбасу та підприємства важкої промисловості було мобілізовано 51000 чоловік.¹

Окрім того, щорічно проводились примусові набори до різного типу шкіл ФЗН та ремісничих училищ. За 1945—1950 роки до промислових регіонів із Чернігівщини було вивезено близько 50 тисяч дітей віком від 12 до 16 років.² Масового характеру набрало дезертирство із шкіл ФЗН. Органами влади був виданий навіть указ про кримінальну відповідальність втікачів і тих, хто їх переховував.

Знекровлене війною та масовими мобілізаціями село опинилося на межі виживання. Цьому сприяла і колгоспна політика держави. За свідченнями самих колгоспників люди «живуть погано, хліба не мають, майже все зерно здають державі, окрім того, платять великі грошові податки».³ Вкрай незадовільна організація праці з боку керівництва колгоспів викликала справедливе обурення колгоспників. Результати цензурування листів селян засвідчили, що «безгосподарність панує кругом». До речі, зазначимо, що за 24 дні (з 5.XI до 29.XI.49 р.) таких критичних зауважень набралось аж 93. Але ж це тільки в листах, які йшли до військовослужбовців в армію. Так, О. Назаренко, житель Білошицької Слободи Холминського району, писав своєму сину: «Голова колгоспу Попсуй буває в колгоспі 1 раз на тиждень, п'є тільки, а не керує. Він сказав, що заведе колгосп в могилу. Так і робить. Були добрі коні — подохли, картоплі було 30 гектарів — померзла. Людям хліба дали по 30 грамів, а картоплі не дали зовсім...».⁴ Автор іншого листа з с. Оленівки Борзнянського району свідчить, що «більшість зернових проросли і згнили в покосах, картопля і буряки померзли, кукурудза до цього часу (кінець листопада) на корню».⁵

Безгосподарність керівників повинна була компенсуватись тотальним оподаткуванням, що не давало змоги селянам використати навіть продукцію, вирощену на власних горадах.

Нешадна експлуатація не могла не викликати супротиву владі, який виявлявся у різних формах — від скарг до збройної боротьби. Стихійні прояви невдоволення знаходили вихід у грабунках та підпалах магазинів, будівель сільських споживчих товариств, колгоспних комор та тваринницьких ферм. Але поряд з цим досить частими були напади на сільради⁶ як конкретні уособлення державної влади. Це не на жарт турбувало владні структури і додавало роботи компетентним організаціям, бо поїбна ситуація склалась майже в кожному районі області. Та незважаючи на значний розмах, цей рух був розрізнений, не мав ясно визначених цілей і зрештою був приречений на поразку. На кінець 40-х років такі групи швидко локалізувались і знищувались підрозділами МДБ. Як свідчить доповідна записка про результати проведення роботи по боротьбі з бандитизмом на території Чернігівської області за період з 1 жовтня 1948 року по 1 жовтня 1949 року, «було ліквідовано 22 бандгрупи із загальною кількістю учасників в них 100 чоловік та 10 банд-одиночок».⁷

Інша справа була зі спробами організованого опору. Як відлуння подій на Західній Україні — на Чернігівщині подекуди також створювалися осередки ОУН.⁸ Так, в 1949 році органами МДБ розкриті підпільна молодіжна організація ОУН в с. Конашівці Борзнянського району. Як виявилось, вона була створена двома юнаками —

Василем Терebuном та Григорієм Пpядкою, які пережили роки окупації, а також «по-бували» на навчанні, в школі ФЗН на Донбасі. Вплинула на їх рішення створити організацію низка конкретних обставин. Перше і головне — це напівгольне існування в межах колгоспної системи. Друге, і також дуже важливе, це інформація про те, що, незважаючи на всі зусилля влади, колгоспи в Західній Україні не відроджуються завдяки боротьбі УПА. Там бували односельці і розповідали, що бандерівці своїми діями не дають організувати колгоспи, вночі розводять худобу дійсним господарям, тероризують партійно-радянський актив.⁹

І третє — це відвідання хлопцями Західної України і безпосереднє знайомство з керівниками ОУН на Станіславщині. У складі сотні УПА знаходився і батько одного з них — Іван Петрович Пpядка, на запрошення якого юнаки і приїхали до с. Космач. Зустріч з повстанцями справила на них велике враження, і вони пообіцяли співробітничати з УПА. Тоді «Сергій» (провідник ОУН на Станіславщині, як і всі повстанці, мав своє псевдо) поставив перед ними завдання:

- а) агітувати молодь проти всіх заходів радянської влади;
- б) вивчати і розповсюджувати націоналістичну літературу;
- в) на випадок призову до лав армії вести агітацію серед військовослужбовців;
- г) для виконання поставлених завдань створити підпільну організацію.

«Сергій» також обіцяв надати допомогу літературою, а по створенні організації — зброєю та інструктором.

Література до Конашівки надходила в посилках на ім'я родичів Івана Пpядка — А. Скляра та Т. Койди.

В результаті проведеної роботи до лав організації було залучено 8 чоловік. Їхня діяльність поки що обмежувалась вивченням націоналістичної літератури. У вересні 1948 року Григорій Пpядка, прагнучи більш дійово боротися проти влади, виїздить до Західної України і вступає там до УПА. Знаходячись в сотні УПА, він мав псевдоніми «Ігор» та «Роберт» і був охоронцем заступника керівника колумійського районного проводу ОУН. На початку 1950 року він загинув під час проведення «чекістсько-військової операції».

Прагнув до активізації боротьби і В. Терebун. На жовтневі свята 1948 року він розповсюдив у Борзні тридцять націоналістичних листівок. Більшість з них потрапила за призначенням, бо органи МДБ виявили їх тільки 7. Вони називалися «За що бореться УПА» і мали на меті сказати правду про повстанський рух.

Займаючись агітацією, Василь відкидав необхідність проведення терористичних актів, бо цим не знищив би владу, а тільки б поставив себе під удар. «Інша справа, коли б виникло повстання проти радянської влади, тоді, можливо, і я виступив би зі зброєю в руках».¹⁰ Але поряд з цим не відкидав наміру «провчити» голову Конашівської сільради Лимана за активну діяльність останнього під час наборів до шкіл ФЗН. Та свого наміру виконати не встиг, бо в грудні 1948 року разом з іншими був арештований за звинуваченням в крадіжці меду і проса з колгоспної комори. Цікаво, що перед сторожем вони видавали себе за повстанців УПА. Засуджені до різних термінів ув'язнення, конашівці утримувались в ніжинській тюрмі. На початку 1950 року органам влади стає відомо про націоналістичну діяльність деяких засуджених. В результаті поновлення слідства і додаткових арештів на лаві підсудних опинилися всі члени організації і ті, хто з ними підтримував зв'язок (всього 12 чоловік).

Найбільше слідчих цікавило, що спонукало молодь чинити опір радянській владі. На це Василь Терebун, якому вже нічого було втрачати, заявив: «Я був незадоволений існуючим ладом та політикою радянської влади на селі... і вважаю себе ворогом радянської влади», а «розповсюджуючи листівки, готую населення до збройного повстання».¹¹

Як бачимо, вістря проблеми полягає в післявоєнному колгоспному «будівництві». Військовий трибунал військ МВС Чернігівської області засудив членів конашівської організації до різних строків ув'язнення — від 8 до 25 років.

Цікаво відзначити обставини закритого судового процесу. Раніше багато часу втрачалось на «викриття» різного роду опозиційних структур і влаштування показових судилищ, а тут існування реальної організації всіляко замовчувалось.

Відомості про конашівську організацію були невідомі навіть вищому партійному керівництву області, бо згадка про неї відсутня в переліку питань, розглянутих бюро обкому того часу.

Непокоїло владні структури і те, що в організації була не тільки молодь, яка легко піддається впливу, а й люди, які пройшли війну і мали усталені погляди на життя. За вироком трибуналу Тимофій Койда та Михайло Горбаченко були позбавлені медалей «За перемогу над Німеччиною» на додаток до 25 років таборів.¹²

Та яким би жорстоким не був присуд, але ніхто не отримав вищої міри покарання за «злочини», скоєння яких в 30-х роках визначало єдину дорогу — на той світ.

Пояснення цьому можна дати з двох позицій — або це свідчення зламу в тоталітарній системі, або влада тільки готувалася до чергової чистки суспільства.

Аналіз вищезгаданого дає змогу стверджувати, що опозиція на селі в будь-яких формах була закономірним явищем і наслідком жорстокого пресингу влади на колгоспників. Тому не дивно, що більшість акцій спрямована якраз проти колгоспів і колгоспного життя. У нашому випадку це невдоволення виплило в створення осередку ОУН. Об'єктивно рух, звичайно, був приречений на поразку, бо не мав такого розмаху і підтримки населення, як це було на західноукраїнських землях, але міг суттєво вплинути на політику держави.

Для усунення реальної опозиції у системі, як мінімум, було два виходи — або зміна способів організації економічного життя села, або тотальний контроль з повною ліквідацією «інакодумства», і, звичайно, було обрано останнє, вже перевірене практикою, і як таке, що дає негайні результати.

Володимир ГАВРИЛОВ.

Джерела та література:

- 1 Павленко С. Опозиція 1944—1990 на Чернігівщині. — Чернігів, 1995. — С. 3.
- 2 Там само. — С. 4.
- 3 Архів Чернігівського управління СБУ (далі АЧСБУ). — Спр. 14611. — С. 140.
- 4 Державний архів Чернігівської області. — Ф-470. — Оп. — 11. — Спр. № 4/1. — С. 306.
- 5 Там само. — С. 307.
- 6 Там само. — С. 219.
- 7 Там само. — С. 217.
- 8 Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917—1953. — К., 94. — С. 367.
- 9 АЧСБУ. — Спр. 14611. — С. 54.
- 10 Там само. — С. 35.
- 11 Там само.
- 12 Там само. — С. 1346.

ХОР ЯЦИНЕВИЧА

Ми живемо у щасливі часи підйому національного духу насамперед через духовні скарби. Починаємо усвідомлювати себе як інтелектуальну, культурну націю, здатну на створення високих зразків у науці, літературі, мистецтві.

У минулому році Спілка композиторів, України випустила збірник документів з історії української музичної культури «Український музичний архів». У ньому, зокрема у публікації Т. Філенко «З архіву композитора і диригента Я. М. Яциневича», йдеться про насичене культурне життя Чернігівського краю.

Учень і сподвижник Миколи Лисенка Яків Яциневич організовував і керував хоровими колективами, записував і обробляв народні пісні. Завдяки йому ми і сьогодні заслуховуємось «Сусідкою», «Коло млина, коло броду».

Яциневич підхопив Лисенкову естафету просвітницьких хорових поїздок по Україні. Збереглась програма концерту однієї з перших мандрівок студентського хору, яка відбулась в 1903 році з благодійною метою, на користь малозабезпечених студентів. В другій половині листопада Київський студентський хор під керівництвом Я. М. Яциневича виступив у Ніжині з цікавою програмою. Поряд з творами відомих російських та західноєвропейських композиторів, таких, як Ліст, Мейєрбер, Даргомижський, Рубинштейн, Архангельський, звучали хорові твори українських композиторів — Лисенка, Ніщинського, Ступницького, обробки народних пісень.

В одній з програм концерту від 13 жовтня 1906 року, який відбувся в Чернівці, зазначалось, що студентський хор на чолі з Яциневичем на початку виступу проспівав загальновідому бунтарську за настроєм пісню «Єй, ухнем». Виконання цього твору на той час можна розцінювати, як сміливий вияв громадянської свідомості і нескореності духу. До речі, в тому ж концерті поряд з романсом Р. Шумана «Два гренадери», де, як відомо, домінуючим є мотив протесту проти соціальної несправедливості, звучали українські історичні пісні у виконанні народного співця-бандуриста М. Домонтовича.

Надія ОНИЩЕНКО.